

ЛІНГВІСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ТЕОРІЇ

Л.І. Шевченко, д-р філол. наук

КОНЦЕПТИ ТЕОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СТИЛЮ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Аналізується стиль масової інформації як вербальна комунікативна система, що відбиває функціональний статус сучасної української літературної мови з погляду теорії інтелектуалізації мови.

The style of the mass information as a verbal communicative system displaying the functional status of modern Ukrainian literary language from the point of view of the theory of intellectualization of language is analyzed.

Динаміку становлення мовних стилів у контексті розвитку інтелектуальної свідомості нації продуктивно розглядати в парадигмі розбіжності між прогресивною концептуальною картиною світу й архаїчною мовою. Архаїчною щодо функціонально-системного, поліфункціонального представлення суспільної свідомості та її комунікативних форм, а отже обмеженої **статусно** і **компонентно**: нечисленність (або асистемна, звужена об'єктивно і тематично фіксація) текстів певного стилю, спорадичність використання у комунікативній сфері та ін. дають підстави для аналізу причин такої диспропорції.

У цьому випадку історичні факти значною мірою мотивують лінгвістичну аспектологію. Як відомо, протягом багатьох століть на Лівобережжі “прогресивна” (за позицією одного кола мовознавців) концептуальна картина світу часто відбивалася в поняттях і літературній символіці російської мови як літературної форми масової комунікації (або, швидше, прийнятою суспільністю Російської імперії), репрезентації толерантної до державної влади суспільної свідомості освічених людей. На Правобережжі таку ж функцію часто виконувала польська мова. Українська в ідеологемі

масової свідомості імперії асоціювалася зі світосприйняттям неосвіченої людини – носія специфічного консервативного світогляду, ніби-то позбавленої руху традиції і відповідних їм мовних форм, якщо й варіативних і рухливих, то перш за все в художньо-образній рефлексії. “З цього погляду й дискусії з приводу шляхів розвитку української мови набувають широкого і глибшого значення; об’єктивно це була дискусія про шляхи інтелектуального розвитку народу: чи йому законсервуватися як етнічній групі архаїчного типу, чи входити в сучасний світ у всеозброєнні мови, здатної виражати новочасну ККС (концептуальну картину світу – Л.Ш.) засобами відповідної МКС (мовної картини світу –Л.Ш.)”¹.

Досить широко цитована істориками літературної мови позиція М. Костомарова, що, вітаючи літературу українською мовою, одночасно залишається переконаним, ніби вона є лише “надбанням простонароддя, хоч не малочисельного, а все-таки такого, що перебуває на досить низькому стані розвитку”². Інший аспект дискусії, що триває вже два століття, ідея Панаса Мирного залишити українську мову тільки в автентично властивих їй формах і функціях: “Чи варто нам за це діло братися, тягти нашу досі живу літературу на диби високих матерій і робити її не оригінально-творчою, а тільки “описательно”...? Мені здається що не варто”³.

Виникає світоглядний парадокс. Ніби об’єктивно не існувало староукраїнської літературної традиції, де живомовна стихія виразно впливає на розвиток майже всіх жанрів і стилів, а в бароковій традиції як принцип мотивує семантичну трансформацію слова, символу і фразеологізму. Ніби можна обмежити інтелектуальний потенціал нації лише художніми асоціаціями, верифікацією образних смислів, виключивши з пізнання логіку й об’єктивний світ, поліфункціональність живого слова і сформувані однополюсну, етнографічно локалізовану національно-мовну картину світу. На нашу думку, така дослідницька перспектива є поза перспективою, реально це – цивілізаційна стагнація.

Не випадково Л. Лисиченко, аналізуючи розвиток національно-мовної концептуальної картини світу, логічно доходить висновку про історичну й системно спів мірну з певним часом (тобто, психологічну) стратифікацію мови та її функцій. Аналітичний висновок дослідника “... праслов’янська мовна картина світу, згідно з наявним її описом, значно обмеженіше відбиває дійсність у порівнянні з сучасною мовою. Архаїчність мовної картини світу є

наслідком динамічних процесів у суспільстві, причому “за старіння” її може відбуватися за відносно невеликий відрізок часу, а не обов’язково тисячоліття”⁴ постає з ґрунтовних наукових розвідок автора і є авторитетним для аргументації продуктивності в лінгвістичній теорії категорій психологічного й історичного часу, зокрема в їх проекції на функціонально-стильові параметри національної мови.

З цього погляду системність, закономірність розвитку й узус стилю масової інформації є динамічним, оскільки відображає активні процеси в сучасній літературній мові, а також виявляє нові тенденції в інтелектуальних можливостях мови, моментально реагуючи на науково-технічний прогрес, соціальні та генераційні процеси у суспільстві. Одночасно цей стиль акумулює ззовні суперечливі тенденції, оскільки поєднує як динамічність, так і консерватизм, як еталонність і залежність від норм літературної мови, так і зумовленість добору та формування функціональної норми відповідно до уподобань часу, соціально стратифікованої групи та ін. Проте формальна суперечливість є насправді закономірністю, якщо аналізувати природу і сутнісні характеристики стилю з погляду екстралінгвістичного: синтез стандарту та експресії є результатом установки на інформування й переконання. Зіткнення протилежних тенденцій визначає також лабільність мовного узуса і формування функціональної норми, що і є одним із критеріїв розвитку функціонального стилю.

Літературна мова в аспекті цивілізаційних маніфестацій є **єдиною твореною персоналіями екзистенційною формою національної мови**, критерії якої є одночасно маркерами достоїнств: відносно стабільна норма, поліфункціональність, стильові маркери внутрішньої зв’язності метамови – терміни і номенклатура в науковому стилі, кліше і стандарт в офіційно-діловому, ідіостилістична образність у художньому, стильова специфікація позалітературного маргінесу (соціальні й територіальні діалектизми) в розмовному. Літературна мова, як і її функціональні стилі в процесі розвитку і вдосконалення, постає як результат кодифікації цілеспрямованої діяльності, а отже розвивається під впливом відповідних регуляторів.

Важливо, що варіанти літературної мови (писемний – усний) мають різну часову віднесеність: початок писемної літературної традиції нового часу в українській мові пов’язаний із виходом

“Енеїди” І. Котляревського (1998 р.), тоді як усний варіант літературної української мови починає формуватися з середини ХІХ ст., коли окреслюється сфера її функціонування в соціумі, з’являється етномовна українська інтелігенція як соціальна субстанція, а також інтелектуальне середовище для спілкування (освітні засади, просвітницькі товариства, гуртки за інтересами, громадсько-політичні об’єднання та ін.)⁵. Репрезентативного статусу загальнонаціонального значення писемний варіант української літературної мови набуває на кінець ХІХ ст., тоді як усний формується набагато пізніше – лише на початку ХХ ст. і сприяють цьому не лише освіта і культура, а передусім засоби масової комунікації.

Обидва варіанти літературної мови є засобами збереження і розповсюдження цивілізаційних цінностей. І, безумовно, літературна мова, її стильова диференціація визначають базисний критерій еволюційної зрілості нації, її могутню, системну мисленнєву діяльність і самосвідомість, що виявлені у мовних формах. Літературна форма мови для високорозвинених націй є найвищою формою самоідентифікації, оскільки саме в ній відбиті послідовно коди свідомості, ментального відчуття досвіду, символи національної культури.

Аналізуючи узус стилю масової комунікації нашого часу не можна не помітити тенденції, що визначається як “вихід” за межі норм літературної мови (resp. “руйнація”, “масовізація”, “оголення”) – явища, асоційованого з численними екстралінгвістичними чинниками: “розхитування” стабільності норми в пошуку національної ідентичності, зниження загальної культури масового носія мови, актуалізація розмовної лексики та її використання у формі своєрідних комунікативних запозичень не лише як елементу молодіжної чи декласованої субкультури, але і як специфічної стратифікації, приналежності до інших соціальних і культурних стандартів.

У контексті названих тенденцій проблема інтелектуалізації літературної мови формулюється як дослідницький парадокс: чи можуть різні чинники (нормативні / ненормативні) масової динаміки змін у свідомості свідчити про закономірно зумовлені тенденції розвитку, що мають реальну історичну перспективу? Чи специфіка функціонування літературної мови у стилі масової інформації локалізована національною мовою? Чи це конвергентна тенденція,

що є функціональною типологією різних мов, різних етнічних культур?

Ще у 70-80-х рр. минулого століття В.Г. Костомаров, а пізніше М.М. Кожина, Г.Я. Солганик, Д.Х. Баранник, С.Я. Єрмоленко, Л.І. Шевченко та ін. відзначили спільну направленість, специфікаційну для стилю масової інформації консервативність у літературних мовах світу щодо тенденцій розвитку мови у масовому спілкуванні: тяжіння до мовного стандарту в аналітичних жанрах й “умовної експресії” (resp. “прогнозованої”, “заданої”, “штампу”) в жанрах власне публіцистичних; активізація у формі комунікативних експресем позалітературної ідентифікації явища і стійкої мовної одиниці, що втілює ментально закодовану експресію; функціональне варіювання з можливостями експресивного синтаксису (просте одночленне речення, еліптичні, неповні, обірвані речення, інверсія, різні види повторів та ін.).

Щоправда, визначена спільність конвергентних тенденцій у мові стилю не виключає їх особливостей у конкретних національних мовах, масштабності явищ, що спостерігаються, в характері текстових маніфестацій мовних явищ, що зумовлено як ступенем функціональної диференціації мови, так і мовною національною традицією. Хоча названа сфера є найбільш дифузною, найбільш мобільною і в аспекті мовних контактів, і в аспекті вербалізації різних мовних прийомів.

Зауважимо, що присутність конвергентних тенденцій ще не означає абсолютної тотожності в мовній реалізації екстралінгвістичної заданості, оскільки це залежить не лише від внутрішньої специфіки мови, але й від особливостей конкретних ситуацій. їх частотності, типовості, комунікативної значимості.

Важливим фактом аналізу розвитку мови є і внутрішньостильова динаміка мовних форм, що виявляється як часові (діахронічні) еволюційні перетворення, так і синхронні трансформації (перетворення, модифікації), що призводять до варіативності, можливості вибору з синонімічних одиниць чи верифікованих аналогів.

Сучасний погляд на еволюцію функціонального стилю масової інформації спирається на твердження: а) зміна норм літературної мови нашого часу відбулася у векторі відмови від абсолютізації ідеалу художнього мовлення як нормативного узусу;

б) відбулося активне використання у сфері публічної комунікації **усних** каналів зв'язку⁶.

У невеликій часовій дистанції нової літературної мови нормотворчу функцію, як відомо, виконували художні тексти, і відповідно абсолютизувалася (і це справедливо) нормативна роль зачинателів й основоположників літературної мови на живомовній основі (І. Котляревського, Т. Шевченка). Періодизація історії української літературної мови саме з цієї причини синкретична за установками: у староукраїнській літературній традиції спостерігаємо вивчення як самодостатніх і конкретних текстів (“Слово о полку Ігоревім”), і типів текстів (ораторської чи конфесійної прози), і текстів окремих авторів (К. Туровського чи І. Вишенського), і характеру певного художньо-естетичного напрямку (бароко чи класицизму); в новій літературній мові історія мовно-літературних взаємин представлена періодизацією історико-хронологічною (перша пол. ХІХ ст., друга пол. ХІХ ст., період зламу століть і до 1910 р. та ін.) у відповідності до домінуючих художніх концепцій (народництво, модернізм чи реалізм), чи за внеском у розвиток літературної форми мови ідіостилістичного доробку (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко та ін.). Останній критерій взагалі завжди буде суб'єктивним, тому що передбачає фактичну множинність текстів (за формулою $n + 1$), неоднозначності принципів їх добору за критерієм “ідеальної” нормативності, суб'єктивності оцінки інтерпретатора і численних екстралінгвістичних конотацій (ідеологем, “смаків” соціуму, повноти знання про мовний процес та ін.).

Втім, аналогічний синкретизм у періодизації літературної мови властивий також іншим національним лінгвістичним школам – російській і чеській: В.В. Виноградов орієнтується на критерій художнього напрямку / чи автора⁷, а В.Ертл формулює засади теорії так званого “гарного автора”⁸, звідки і постав у слов'янському мовознавстві принцип “мовних феноменів”. Характерно, що публіцистичність (= белетристичність) як риса стилю (чи окремих жанрів) масової інформації і досі часто визначається пріоритетною. Останнє навіть відбивається у термінологічній двозначності назви стилю чи дискусії щодо правильності називання: публіцистичний чи стиль масової інформації? Дискусії, як на нашу думку, схоластичної і вочевидь неконкретної навіть за окресленням об'єкту дискусії: як у добу електронної інформації (радіо, телебачення, реклама, інтернет)

аналізувати публічне масове мовлення за аналогією лише до публіцистичних (часописи, газети) текстів?

Жанрові форми публіцистичності (як типологічні риси стилю масової інформації) не є дзеркальним відображенням функцій слова в художньому тексті: екстралінгвістичні засади кожного зі стилів визначають специфікацію мовних ресурсів, формують оптимальну для кожного зі стилів мовно-стильову системність. Наше твердження спирається на історичну проекцію у стильовому розвитку: якщо в середині XIX ст. публіцистичний стиль формується як відгалуження художньої літератури (з усіма мовними характеристиками, властивими останній), то вже через сто років чи й раніше, мова йде про самодостатній стиль масової інформації в системі функціональних стилів літературної мови. Більше того, саме стилі науковий і масової інформації справляють найбільший вплив на розвиток сучасних літературних мов: науковий – формуючи метамову об'єктивного знання про буттєвість (система підстилів за галузями знання), впливаючи на мовно-понятійне мислення суспільності; масової інформації – активізуючи мовні ресурси (актив і периферія словника) у підпорядкуванні оптимальній відповідності до визначеного екстралінгвістичного завдання: інформувати і переконувати.

Естетизм художнього стилю, що постає як ідіостилістична самоідентифікація, мотивує **ексклюзивність** мовного знака чи форми, естетика ж стилю масової інформації полягає у своєрідній символіці **типізованого образу** (широковідомі дискусії, що тривають і досі, про мовні штампи у стилі масової інформації – “бути на передовій”, “королева полів” та ін. й аналіз їх генезису та психологічної мотивації у В.Г. Костомарова, Г.Я. Солганика, М.Н. Кожині та ін.). Логічним є твердження про орієнтованість цього стилю на створення єдиного загальноетнічного комунікативного і культурного простору⁹, що, зрозуміло, є можливим лише завдяки актуалізації всіх мовних ресурсів.

Питання впливу на розвиток мови, її інтелектуальні ресурси постає в такому разі в дилемі:

1) наближення мовних форм до масової свідомості, типізованих образів і стандартів є орієнтацією на даність, стабільність, доступність і прозорість мовлення. Загальнозрозумілий узус добирається як комунікативно оптимальний еталон, зразок і він же

формує мовну свідомість соціуму як взірць, якому варто наслідувати;

2) інтелектуалізація літературної мови у стилі масової інформації постає як іманентна характеристика самої мови: а) у формах реального розвитку мовних одиниць (значення слова, трансформації фразеологізму, синтагматичної сполучуваності та ін.); б) у функціональній спеціалізації мовних ресурсів (добір одного зі значень полісемантики, формування функціонально-стильових синонімічних й антонімічних рядів, спеціалізація функцій афіксів і відповідно творених мовних форм – зокрема, віддієслівні іменники, типізоване використання граматичних одиниць мови в заданих функціях, – номінації в рубриках і заголовках, безособовості як узагальнення, вставних слів у модально-конотативному значенні і под.); в) у частотності, що комунікативно акцентує увагу на мовних одиницях й утворює їх як функціональний узус.

Експресія стилю масової інформації визначена функцією, функція є похідною від екстралінгвістичної заданості. Мовні ресурси у свою чергу репрезентують комунікативні ідеали і є функціональною спеціалізацією, а також добром експресем: орієнтованістю на фразеологію (в останні десятиліття – і це закономірно – з виразною тенденцією до активізації у мовленні літературної фразеології), діалектизмами територіальні й соціальні (різні маніфестації та ідентифікації соціально стратифікованих типів мовлення), стилізацією розмовної мови в інтонуванні фрази, її композиційній будові та ін.

Иманентна природа літературної мови у стилі масової інформації виявляється не лише у функціональній відповідності комунікативній заданості – вона зумовлює інтелектуальний розвиток слова, рух його значення.

У сучасних слов'янських мовах спостерігаємо тенденцію до зміни категоріального статусу відносних прикметників – з їх функціональною спеціалізацією як якісних (*залізні вироби – залізний характер, залізне рішення, залізна завіса, залізна витримка, залізно!* – розм. і под.), що відбито в полісемантичних характеристиках слова і свідчить про його розвиток.

На серйозну увагу заслуговує тенденція до формування функціонально стійкої синоніміки, що має парадигмальні характеристики і визначається високим ступенем мовної динаміки. Синоніми в цьому стилі утворюються як перехресні маркери ознак в

синтагматично стійких словосполученнях оцінно-атрибутивного і процесуально-динамічного типу¹⁰.

Динаміка норм стилю масової інформації спирається на **регулярність** (= системність) факторів мовної поведінки та її **нерегулярність** (= асистемність). Нерегулярність виявляється в тексті як авторська характеристика письма, тоді як регулярність є, за нашими спостереженнями, частотною послідовністю.

Принцип регулярності / нерегулярності відносимо до всіх мовних одиниць функціонального стилю, оцінка ж його маніфестацій з погляду норми і комунікативного ідеалу визначається прагматикою, а також культурними установками суспільства: комунікативним комфортом / дискомфортом, що виникає в результаті відповідності чи розриву між усвідомленою нормою й реальним функціонуванням мовних одиниць.

Особливо виразно регулярність / нерегулярність виявляється в мовному маргінесі – одиницях, обмежених щодо стильової систематики функціональною нормою (територіальні діалектизми, архаїзми чи кліше офіційно-ділового стилю), необхідністю застосування спеціальних прийомів уведення в текст (терміни) чи спорадично виявленою установкою на комунікативний дискомфорт (просторіччя, жаргонізми, вульгаризми, аргі).

Комунікативний дискомфорт, у свою чергу, або моделюється як стилістичний текстовий парадокс (стилізація, протиставлення, цитування та ін.), або є помилкою і тоді визначається як об'єкт прагматики, тобто аналізу з погляду культури мови.

Процеси ці мають конвергентний характер і властиві (різним ступенем інтенсивності) всім сучасним літературним мовам. Г.П. Нецименко, досліджуючи тенденції до активізації розмовної мови у стилі масової інформації (на основі російської і чеської мов), “зниження рівня мовної планки у сфері публічної вербальної комунікації” пов’язує зі зменшенням інтелігенції, що є “потенційним носієм і користувачем літературної мови”¹¹. На нашу думку, можлива постановка проблеми і в заявленому аспекті. Проте розмовна мова щодо функціонального стилю масової інформації є одним із типів актуалізації маргінесу, якщо виходити з позиції регулярність / нерегулярність, чи мовний узус / вихід за узус. І включення його з певними стилістичними настановами до типізованого тексту є одним із напрямків функціонального розвитку мовних ресурсів (аналог до функцій архаїзмів у художньому стилі) –

в такому ракурсі маргінес може розглядатися як комунікативний прогрес у мові.

Для різних мов можливі **різні** маніфестації в літературних жанрах розмовної мови: для чеської – переважно феномен обеспа *šejtina* (повсякденно – розмовна мова Праги і більшості чеської території), для російської – сленгові маніфестації, що підтверджують вибірковість користування розмовними ідіомами¹², для української – просторіччя, почасти діалектизми і, в останнє десятиріччя, сленг як результат конвергентних суспільних процесів. Однак текстова реалізація розмовної мови чи її соціолектів не дає підстав говорити про зміну їх сфери функціонування чи “розмивання” поняття “стиль розмовної мови”. В інших стилях вони є лише **спорадичними** компонентами мовлення, виконуючи функцію “текстової інкрустації” (за Г.П. Нешименком), що не заперечує гіпотетично модельованої можливості їх переосмислення і входження до літературної мови, можливості, втім, справді гіпотетичної. Сьогодні важко уявити, що сленгові *кинути*, *мочити*, *навалом*, *базарити*, *шити* і под. набувають статусу літературної нормованості і, відповідно, стануть компонентами лексичних парадигм: полісемантичної (як одне з літературних значень слова), синонімічної (*кинути* = син. *обманути*, *обдурити*; *мочити* = *знищувати*, *карати*; *навалом* = *багато*; *базарити* = *говорити*, *з’ясовувати стосунки*; *шити* = син. *приписувати що-н.* та ін.), антонімічної (*кинути* кого-н. – *бути чесним* з ким-н., *навалом* – *мало* і под.). Хоча в усному мовленні ці структурно-системні відношення вже можна виявити.

Універсальні тенденції розвитку мовної ситуації в сучасному світі, домінанта каналів електронної інформації, що призводить до миттєвого вербального комунікативного зв’язку, активної інтеракції з адресатом зумовлюють масштаби впливу на літературний узус активізованих у стилі масової інформації форм розмовної мови: вплив виявляється й у внутрішньомовному розвитку, зокрема у нормуванні нових номінаційних (у тому числі і словотвірних тенденцій), і у зростанні продуктивності вже існуючих схем і способів словотвору, і в динаміці запозичень, і у формуванні чуття мови, реалізованого для масового мовця в інтуїтивному розрізненні можливостей слова відповідно до типу комунікації.

Фактором внутрішньомовного розвитку у стилі масової інформації є **актуалізація проблеми мовної економії**, передусім номінаційних способів – універсалізації і дотичної до неї деривації

(реалізація складової фундаментальної мовної антиномії: синтетизму – аналітизму). Найчастіше універби (= синтетичні конструкції) виникають у розмовному мовленні як “стягування” словосполучення атрибутивного типу до поняття-номінації: *мобілка* (мобільний телефон), *максималка* (максимальна швидкість), *канатка* (канатна дорога), *підслушка* (підслуховуючий пристрій), *операціоналка* (операціональна система) та ін. У сучасному розмовному мовленні спостерігаємо тенденцію до стрімкого зростання універбів, що впливає на їх використання і в літературній мові, що в цілому пов’язано з динамікою життя, інформативною природою нашого часу, інтерференцією каналів зв’язку, де в англійському світі названа тенденція виявлена інтенсивно і з тенденцією до прогресування.

На розвиток літературної мови активно впливають дериваційні процеси у стилі масової інформації, витoki яких часто знаходимо в усній традиції: активізація продуктивності традиційних категорій і способів словотвору (часто їх акцентуація призводить до негативної критики з погляду культури мови як у випадку з активізацією суф. -к-: *читалка*, *роздягала* і под.), зверненість до словотвірних можливостей нових типів похідних основ та ін. Особливо актуальними є семантичні трансформації слова, його функціонально задана синтагматична сполучуваність і, як наслідок, розвиток функціональної синонімії та антонімії, про що ми вже згадували вище.

Екстралінгвістичний чинник політкоректності часто призводить до оказіонального творення фемінативів, що утворюють субтильну з погляду абсолютності дотримання узусу грань нормативного / ненормативного: *плавчиня – плавець*, *бібліотекарка – бібліотекар* – зі старою конотацією; *професор – професорка*, *фотограф – фотографиня*, *депутат – депутатша* – конотативне. Аналізоване явище не можна співвідносити з інтелектуалізацією мови, проте функціональна продуктивність, частотність і поширеність свідчать про тенденцію, а саме тенденція є похідною від функції. А отже і потребує аналізу як прогресивна форма еволюції мови.

На увагу заслуговує активізація творення у стилі абстрактних іменників як тенденції до узагальнення – **модельованість** (ситуації), **розгорненість** (тези), **негативність** (іміджу), **спонтанність** (мовлення), **азартність** (гри) – та їх інтерпретація. Як і у випадку з

віддієслівними іменниками, продуктивність і функціональна активність яких пов'язані зі стилем масової інформації, можемо говорити про вектор розвитку мови, пошуки в мовленнєвій комунікації форм, адекватних потребам спілкування. Чи не вектор в інтелектуальну субстанцію? З погляду норми – дискусійно. З погляду онтологічного розрізнення сутностей “він” – “вона”, “я” – “ти”, “об’єкт” – “дія” – “ознака” і відповідності розрізненню мовних форм відповідь не видається категоричною.

Стиль масової інформації в сучасному світі є найбільш динамічною, функціонально об’єднаною системою мовних засобів, що реалізує **універсальні** комунікативні потреби мови. На початок XXI ст. він стає **еталонним**, впливаючи на тенденції розвитку мови, її нормотвірні засади, зумовлюючи продуктивність слововживання та формуючи масову комунікативну естетику і значною мірою визначаючи мовно-комунікативні параметри нації.

Інтелектуальні потенції стилю пов’язані як із функціональним, так і з внутрішньомовним розвитком.

Функціональна динаміка стилю серед інших стилів літературної мови зумовлює психологічну установку на **еталонність** його мови, визначає високий статус форми літературної мови як інтелектуального коду цивілізаційного розвитку українського народу, **формує** мовне чуття як усвідомлений (чи неусвідомлений) вибір мовних комунікативних можливостей, сприяє **регулятивності** мовної поведінки у формі адекватності комунікативній ситуації.

Тенденції внутрішньомовного розвитку стилю визначені актуалізацією мовних можливостей і мовних ресурсів. Орієнтація на розмовну мову, пошук експресивно й емоційно насичених компонентів спричиняє до функціональної активізації позалітературної лексики (територіальні й соціальні жаргонізми), зниження дистанції між літературним і розмовним узусом (продуктивність творення універбів і фемінативів), впливає на динаміку літературної норми і становлення норми функціональної, що зумовлює творення дублетних форм на вісі: мовний – мовленнєвий узус.

Одночасно активізуються ресурси літературної мови: у стилі масової інформації формується тенденція до піднесення мовної компетенції нації, актуалізації лексичного складу мови у парадигмальних потенціях синонімії й антонімії, продуктивного функціонування літературної і народно-поетичної фразеології (з

моделями і зразками текстової трансформації), активізації граматичних ресурсів мови.

Аналіз стилю масової інформації з погляду інтелектуалізації мови передбачає насамперед наукову коректність: оптимально реалізована функція, динаміка розвитку форм і можливостей, актуалізація периферії мови, регулятивний вплив на мовну поведінку, здатність миттєвого мовного реагування на ситуацію – все це ознаки інтелектуального, диференційовані парадигми свідомості, реалізовані у мовних формах і тенденціях. Прямі аналогії **інтелектуально модельоване – мовно втілене** є, на нашу думку, поверхневими і не відповідають складній ієрархічній системі понять і категорій мислення.

¹Лисиченко, Лідія. Мовна картина світу та її рівні // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. – Х., 1998. – Т. 6. – (Нова серія). – С. 131; ²Костомаров Н. Письма к Данилевскому // Тимошенко П.Д. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови. – К., 1959. Ч. I. – С. 294; ³Мирний, Панас. збір. творів: У 7 т.т. – К., 1971. – Т. 7. – С. 499; ⁴Лисиченко, Лідія. Зазнач. праця. – С. 130; ⁵Шевельов, Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. – К., 1987; ⁶Нещименко Г.П. Динамика речевого стандарту сучасної публічної вербальної комунікації: Проблеми. Тенденції розвитку // Вопросы языкознания. – 2001. – № 1. – С. 100; ⁷Виноградов В.В. Очерки по истории русского литературного языка XVII – XIX в.в. –М., 1938; ⁸Цит. за Нещименко Г.П. Зазнач. праця. – С. 100; ⁹Нещименко Г.П. Зазнач. праця. – С. 101; ¹⁰Шевченко Л.И. Функционально-стилистический анализ лексики передовой газетной статьи. – Автореф. Дис... канд. филол. наук. – К., 1991; ¹¹Нещименко Г.П. Зазнач. праця. – С. 107; ¹²Нещименко Г.П. Зазнач. праця. – С. 107.

О.І. Ніка, канд. філол. наук

АСПЕКТОЛОГІЯ АНАЛІЗУ СУБ'ЄКТИВНОГО В ЛІНГВІСТИЦІ

*Визначаються підходи і способи аналізу суб'єктивних
смишлів у лінгвістиці, зокрема концепції В. Матезіуса, Ш. Баллі,
Е. Бенвеніста та їх сучасні інтерпретації.*